

Overdenking op zondagmorgen 6 oktober 2013 in De Nieuwe Kring
door ds. Sybout van der Meer

Een nieuw boek is uit: “1950 – 2000. De mooiste jaren van Nederland”. We hebben ze zoals we hier zitten bijna allemaal geheel of in elke gedeeltelijk meegemaakt. Het waren de jaren van de bevrijding: knellende banden weken voor onafhankelijkheid. Vrij van tradities, betuttelende familieverbanden, regenteske overheden en een kerk die wist hoe “het” hoort.

De afgelopen week was de *Week tegen de eenzaamheid*. Inhoud van hiervoor genoemd boek en kennelijke noodzaak van een themaweek tegen de eenzaamheid zijn wel erg strijdig. Het mogen mooie jaren zijn geweest, maar ze hebben ook geleid tot een individualisme als keerzijde. En je kunt af en toe misschien denken dat je het leven in je eentje aankunt... maar ten diepste weet je wel beter: we kunnen elkaar niet wegdenken. “Alles kan, maar dat niet”, zei de mier tegen de eekhoorn uit een verhaal van Toon Tellegen in “iedereen was er”.

Mensen zijn op verbinding met elkaar aangewezen. Een geloofsgemeenschap voegt daar aan toe: verbinding met elkaar, ja, en in gezamenlijk zoeken ook de verbinding met de grotere context waar ons leven in staat – wat we naast het horizontale de verticale lijn noemen. Over beide verbindingen heeft Lucas, de evangelieschrijver, een betekenisvol verhaal nagelaten.

Er was eens een rijke man... En er was eens een bedelaar... De rijke man is iemand die zich lux kleedt en dagelijks recipieert. Hij kent de wereld en hij zal goed gekend zijn. Van eenzaamheid ongetwijfeld geen sprake. Hoewel... In het hele verhaal krijgt hij geen naam. En dat is veelzeggend in Bijbelverhalen. Met al zijn rijkdom en al zijn contacten is hij een naamloos iemand. Van de bedelaar kan weinig meer gezegd worden dan dat hij arm is en ziek en voor de poort van de rijke ligt. Hij heeft niemand. Maar in tegenstelling tot de rijke heeft hij wel een naam: Lazarus. Een bijzondere naam die “God helpt” betekent. Je hebt alleen zo weinig aan een mooie naam als je honger hebt en geen eten, als je ziek bent en alleen de honden nog dicht bij je durven komen. Een schrale troost is dan zo’n naam.

Hoe zal hij daar liggend gekeken hebben naar de rijke man, als die “in purper en fijn linnen” naar buiten kwam? Hoopvol, hulpeloos, bang om weggejaagd te worden of boos en opstandig omdat het zo oneerlijk verdeeld is tussen de mensen? Hoe kijk je als je arm bent en je de rijkdom van een ander zo duidelijk ziet? Hoe kijk je naar iemand die alles lijkt te hebben en jij hebt niets, niks, nada?

Met een helder normen- en waardenpatroon achter de hand geeft het verhaal van de twee een gênant beeld van de werkelijkheid, zo gaat het dus in de wereld. Daarvan is de situatie bij het Italiaanse eilandje Lampedusa een schrijnend voorbeeld. Een scheepskapitein vertelt geëmotioneerd dat de politie hem opdraagt mensen niet aan boord te nemen... Dat was en is voor een godgelovig mens onacceptabel. Toch kon die moraal eeuwen stand houden, want er was zicht was op een concrete hemel en hel. En die beide waren de garantie dat er ooit recht gedaan zou worden.

Maar... Hemel en hel zijn metaforen geworden en wij laten ons niets meer wijs maken. Wij zijn realisten, die al van ver voor Darwin weten dat de sterksten overleven. Het is voor de zwakkeren in de wereld jammer maar helaas. Het is beter de werkelijkheid onder ogen te zien, dan aan het dooie paard te trekken. En toch is er een ongemakkelijk gevoel dat arm in Nederland relatief rijk is ten opzichte van arm in Soedan en Ethiopie. Dat kunnen we enigszins neutraliseren met onze lijst goede doelen bij de automatische afschrijvingen bij onze bank. Maar als mensen van goede wil – en zo zitten we hier bij elkaar – gaat het verder en is er het gevoel van machteloosheid dat we delen. En hoe wereldgelijkvormig een godgelovig mens ook kan worden, aanvaarden dat de wet van de jungle, waarin alleen de sterksten overleven, dat kunnen we toch niet accepteren, dat kan nooit niet het laatste woord zijn. Over dit dilemma gaat de parabel van Lucas.

De arme Lazarus is een rolmodel voor veel meer dan financiële armoede alleen. Hij ziet in zijn ziek en eenzaam-zijn de rijke blakend van gezondheid, hij ziet bij zijn eigen tegenslagen hoe het de ander meezit. De kloof omvat zoveel meer dan alleen rijk en arm in materiële zin.

In het verhaal wordt de kloof niet overbrugd. De kloof bestaat zelfs nog in het hiernamaals. Dan echter omgekeerd. Lazarus komt in de schoot van Abraham. Dat is de uitdrukking voor de plek waar mensen getroost worden. De rijke komt in het dodenrijk, waar hij pijn lijdt, maar nog steeds alleen aan zichzelf en naderhand alleen aan zijn vijf broers denkt. Voor hem was Lazarus op de stoep een steen des aanstoots, nu denkt hij hem als loopjongen te kunnen gebruiken. De kloof tussen de rijke en Lazarus blijft en Abraham bevestigt het: een onoverbrugbare kloof.

De parabel is een leer verhaal. Niet over hemel en hel, denk ik. De bijbel is niet erg scheutig met verhalen over een leven na dit leven. Het gaat eigenlijk altijd over het leven hier en nu op aarde. En dus is de leervraag: had die kloof tussen de twee niet overbrugd kunnen en moeten worden in het aardse leven?

Je kunt zeggen dat daartoe wel degelijk initiatief ontwikkeld is. Niet door degene die er alle middelen voor had. Het is de arme Lazarus die het probeert. Deze kwetsbare man probeert de brug te slaan naar hem die zich onkwetsbaar waant. Lazarus legt meer dan zichzelf elke dag in de poort van de rijke. Zo appelleert hij bij hem aan zijn medemenselijkheid. Dat moet toch aanwezig zijn: de zorg om de ander, de aandacht voor de nood van de ander.

Lazarus kijkt naar de rijke man, hij zoekt zijn ogen en zijn hart. En als de feestende, weldoorvoede, rijk geklede man een moment in de ogen van Lazarus zou kijken, zou hij misschien in een flits de ogen van de Ander zien. In dat geval... Maar de man zonder naam kijkt niet, hij heeft geen interesse, hij leeft voor zichzelf – en alle mensen die op zijn feesten zijn uitgenodigd, ach die zijn slechts ter opluistering, die komen om zijn ego op te poetsen. Het is in zijn ogen alleen maar vervelend ontluisterend dat elke feestdag ontsierd wordt door een onappetijtelijke arme sloeber op de stoep. De ogen van deze arme ziet hij niet.

De parabel is een leer verhaal. De vraag moet gesteld worden: herken ik mijzelf in een van hen, wie ben ik in dit verhaal? Het is zo'n verhaal dat gemakkelijk een onbehagelijk schuldgevoel kan oproepen. Want het verhaal wordt alleen gelezen door welwillende

kerkgangers en bijbelaars die op zoek zijn naar zingeving in het eigen bestaan. Gelukkig mag je je in een parabel in alle rollen verplaatsen, hier dus maar twee. En dat maakt het wel spannender. Dan komen vragen als: waarin ben ik de rijke? Rijk aan middelen (inkomen, pensioen, huisvesting enz.), rijk aan contacten, aan kennis, aan woorden, aan liefde die ik te geven heb? En waarin ben ik de arme? Arm aan geduld, aan vriendelijkheid, aan mensen om mij heen, aan hoop, aan vertrouwen, aan troost, aan toekomst, aan verleden?

Stel dat we afwisselend de rijke man zijn en dan weer de arme Lazarus. Materieel zijn de rollen helder, maar geldt dat ook voor immateriële verhoudingen? Dat zou betekenen dat we soms aan de kant staan van ontvanger en een andere keer aan die van gever. Degenen onder ons die het verzorgings- of verpleeghuis kennen, realiseren zich waarschijnlijk het best wat ik bedoel. In de verzorging en de verpleging zijn het vooral jonge vitale gezonde mensen die dat doen voor vooral oudere, hulpbehoevende mensen. En daar kan zo maar een diepe kloof zijn tussen beide groepen, als er voor elk maar één enkele rol is. De een geeft zorg en de ander ontvangt alleen maar. De een heeft en de ander heeft-niet. Onafhankelijk tegenover afhankelijk. Die kloof kan alleen overbrugd worden als de verzorgende bereid is ook te ontvangen. De zorgbehoevende mag weten dat zij/hij iets te geven heeft. Het is nogal wat om met een ander je levenswijsheid te kunnen delen, om de diepste vragen te durven stellen, om verdriet te kunnen hanteren, om geduld te hebben.

En toch is er iets nog niet voldoende beantwoord. Teruggaand naar de stelling dat de realiteit zichtbaar maakt dat de sterkste schouders het winnen van de zwakke. Dat je schaarse middelen beter kunt inzetten voor als je zeker bent van rendement, dat het lot van anderen niet jouw zaak is, dat we nou eenmaal allemaal zelf onze boontjes moeten doppen. Dat de mensen in Noord Afrika hun zaakjes zelf op orde moeten brengen. Als dat je mening is, als je zo in het leven staat, dan is alles wat hier voor gezegd is voor mij zonder waarde. En wat het voor u betekent, weet ik niet. Ik heb wel hoop, maar weten doe ik het niet, het antwoord op de vraag: waarom moet ik delen met een ander, waarom zou ik niet mogen leven voor mijzelf alleen en voor mijn eigen genot?

Mijn persoonlijke antwoord heeft te maken met mijn geloof in de man die het verhaal vertelde. Die verhalen vertelde over een werkelijkheid die hij ook zag en waar hij uitleefde. Hij deed aan mensen op aarde wat behoort tot de hemel. Abrahams hart van troost was hij, hij kende mensen bij hun naam, hij kende hun sterkte en hun zwakte, hij zag wat iemand miste. Hij overbrugde kloven, die mensen innerlijk deelden en hij overbrugde kloven tussen mensen. De brug die hij bouwde heet liefde, liefde van God. Hij geloofde letterlijk in de naam van de arme: Lazarus, Eleazar, God helpt.

Geloven in die verhalenverteller wordt goed gek gevonden.
Het maakt de wereld gek genoeg menselijker.